

СКЛАДАНЫ СКАЗ

ПЫТАННІ:

1. Складаны сказ. Фармальная, семантычная і камунікатыўная арганізацыя складанага сказа.
2. Класіфікацыя складаных сказаў.

Ты ўгору цягнуўся, а дрэвы
перараслі цябе (*Р. Барадулін*).

Цішыня, і першы-першы шум
жывога лесу азваўся мне (*У.
Караткевіч*)

У чорнае паднябессе ўзляцела
ракета — пачуўся ўзрыў (*В. Быкаў*)

¹Ты ўгору цягнуўся, а ²дрэвы
перараслі цябе (*Р. Барадулін*).

[¹], □ а [²].

¹Цішыня, і ²першы-першы шум
жывога лесу азваўся мне (*У.*
Караткевіч)

[¹], □ і [²].

¹у чорнае паднябессе ўзляцела
ракета — ²пачуўся ўзрыў (*В. Быкаў*)

[¹] — [²].

СКЛАДАНЫМ

называється сказ, у якій
включаються дві чи декількі
предикативних частак,
об'єднаних у одно
структурно-синтаксична і
сенсава ціла.

Кожная прэдыкатыўная частка
складанага сказа сваёй
структурай і сэнсам нагадвае
просты сказ (двухсастаўны ці
аднасастаўны, развіты ці
неразвіты, ускладнены ці
няўскладнены).

Адрозненне складанага сказа ад простага:

1) у простым сказе адна прэдыкатыўная частка, у складаных — дзве і больш;

2) просты сказ утвараецца са слоў і словазлучэнняў, а складаны — з простых сказаў, якія губляюць сваю сэнсавую самастойнасць і з'яўляюцца ўзаемадапаўняльнымі.

Катэгорыя прэдыкатыўнасці рэалізуецца ў частцы складанага сказа такім жа спосабам, як і ў простых сказах. Але разам з гэтым яны істотна адрозніваюцца ад простых сказаў, таму што не маюць граматычнай, сэнсавай і інтанацыйнай самастойнасці і заўсёды функцыянуюць у цесным адзінстве, дзе ўзаемна абумоўлены і адна без другой не ўжываюцца. Такія прэдыкатыўныя адзінкі носяць назву **састаўных** або **прэдыкатыўных частак складанага сказа**.

Ф а р м а л ь н а я арганізацыя
складанага сказа рэалізуецца яго
структурнай схемай.

Структурная схема складанага сказа
ўключае ў сябе:

- характарыстыку будовы
прэдыкатыўных частак;
- від сінтаксічнай сувязі паміж імі;
- сродкі выражэння сінтаксічнай сувязі.

**Структурная схема складанага сказа
лічыцца яго граматычнай ф о р м а й.**

[] — галоўная прэдыкатыўная частка;

() — даданая (залежная) частка;

— накірунак пытання ад

галоўнай часткі да даданай;

— падпарадкавальны злучнік;

— злучальнае слова;

— злучальны злучнік;

[х] — пытанне ставіцца ад слова;

[х-] — пытанне ставіцца ад словазлучэння;

[-х-] — пытанне ставіцца ад усяго сказа.

Кожны складаны сказ мае сваю семантычную арганізацыю, свой інфармацыйны змест. Гэты змест складваецца з сукупнасці зместу, увасобленага ў прэдыкатыўных частках, і таго дадатковага сэнсу, які ўзнікае ў выніку ўзаемадзеяння гэтых частак.

Напрыклад:

Шуміць вецер, і ідзе дождж .

- паведамляецца пра дзеянні і іх утваральнікаў,
- паказваюцца адносіны адначасовасці паміж прэдыкатыўнымі часткамі.

Адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі складанага сказа могуць быць разнастайныя:

- супастаўляльныя,
- размеркавальныя,
- часавыя,
- прычынныя,
- умоўныя,
- уступальныя і інш.

Гэтыя адносіны маюць абагульнены характар і лічацца **граматычным значэннем складанага сказа.**

**Камунікатыўная арганізацыя
складанага сказа адметная тым, што
ён заўсёды афармляецца як адна
камунікатыўная адзінка. Асабліва
важную ролю ў афармленні
камунікатыўнай цэласнасці
складанага сказа адыгрываюць
інтанацыя і парадак слоў.**

Прэдыкатыўныя часткі не маюць закончанай інтанацыі, бо такой інтанацыяй валодае ўвесь складаны сказ.

Парадак слоў у адной прэдыкатыўнай частцы звычайна залежыць ад парадку слоў у другой і тых адносін, у якія ўступаюць гэтыя часткі ў складаным сказе.

Для складанага сказа важны таксама і парадак размяшчэння саміх прэдыкатыўных частак.

Парадак гэты (асабліва калі ён не фіксаваны) вызначаецца моўнай сітуацыяй або камунікатыўным заданнем складанага сказа і выражае яго актуальнае члянэнне, пры якім актуальна больш значная частка звычайна займае пазіцыю

пасля актуальна менш значнай часткі.

Разумны той, хто сам сябе не хваліць.

тэма

рэма

актуальнае члянэнне ≠ граматычнае члянэнне

Хто сам сябе не хваліць, той разумны.

тэма

рэма

актуальнае члянэнне = граматычнае члянэнне

Той, хто сам сябе не хваліць, разумны.

тэма

рэма

актуальнае члянэнне ≠ граматычнае члянэнне

Такім чынам, фармальная, семантычная і камунікатыўная арганізацыя складанага сказа сумесна характарызуюць яго як шматаспектную сінтаксічную адзінку.

Агульная класіфікацыя складаных сказаў грунтуецца на аснове адзінства формы сінтаксічнай сувязі прэдыкатыўных частак і характару семантыка-сінтаксічных адносін паміж імі.

Віди сувязі паміж структурнымі часткамі складанага сказа

Від сувязі	Спосаб сувязі	Прыклады схем
а) злучальная (часткі сказа раўнапраўныя)	злучальныя злучнікі (спалучальныя, супраціўныя, размеркавальныя)	$[^1]$, і $[^2]$. ¹ Грыміць гrom, і ² бліскае маланка.
б) падпарадкавальная (часткі сказа нераўнапраўныя)	падпарадкавальныя злучнікі злучальныя словы сувязь	$[^1 x]$, (² што). ¹ Бліскае такая і маланка, што ² страшна робицца.
в) беззлучнікая інтанацыйная	інтанацыйная	$[^1]$, $[^2]$. ¹ Грыміць гrom, ² бліскае маланка.

У залежнасці ад віду сувязі паміж
структурнымі часткамі складаных
сказы падзяляюцца на:

- **злучнікавыя (складаназлучаныя і складаназалежныя) сказы:** *Па небе праплыла хмурынка, і на полі прабегла пасмачка ценю. — Па небе праплыла хмурынка, ад якой на полі прабегла пасмачка ценю;*

- **бяззлучнікавыя сказы:** *Па небе праплыла хмурынка — на полі прабегла пасмачка ценю;*
- **сказы камбінаванай будовы, або сказы з рознымі відамі сувязі:** *Сонца ўжо схавалася, непрыкметна знікла зара, а ўсё яшчэ даволі светла.*

У залежності ад характеру злучнікаў або
злучальных слоў і аформленых імі адносін
паміж прэдыкатыўнымі часткамі сярод
злучнікавых складаных сказаў
выдзяляюцца:

- складаназлучаныя: *Дарог у свеце вельмі многа, а ты між іх сваю знайдзі;*
- складаназалежныя: *Дзе сосны нядаўна шумелі, там светлыя вуліцы скрозь.*

У залежнасці ад характару адносін паміж прэдыкатыўнымі часткамі бяззлучнікавыя складаныя сказы падзяляюцца на:

- сказы з аднатыпнымі часткамі: *Цвітуць сады над рэчкаю, красуе ў кветках май; Дагарэла зара ў небакраі, на зямлю ноч спакойна лягла ;*
- сказы з разнатыпнымі часткамі: *Мы знаем: у нашай краіне няма непрыгожай зямлі; Дзень сягоння ў хаце шчаслівы — дарагія прыехалі госці.*

Некаторыя злучнікавыя складаныя сказы сумяшчаюць у сабе адзнакі складаназлучаных і складаназалежных сказаў: *На дварэ было яшчэ відно, тады як у хаце ўжо цёмна. Хоць неба накрылася хмарами, але дажджу не было.*

Такія сказы лічацца складанымі сказамі **прамежкавага, або пераходнага тыпу.**

ДЗЯКУЮ ЗА ЎВАГУ!

